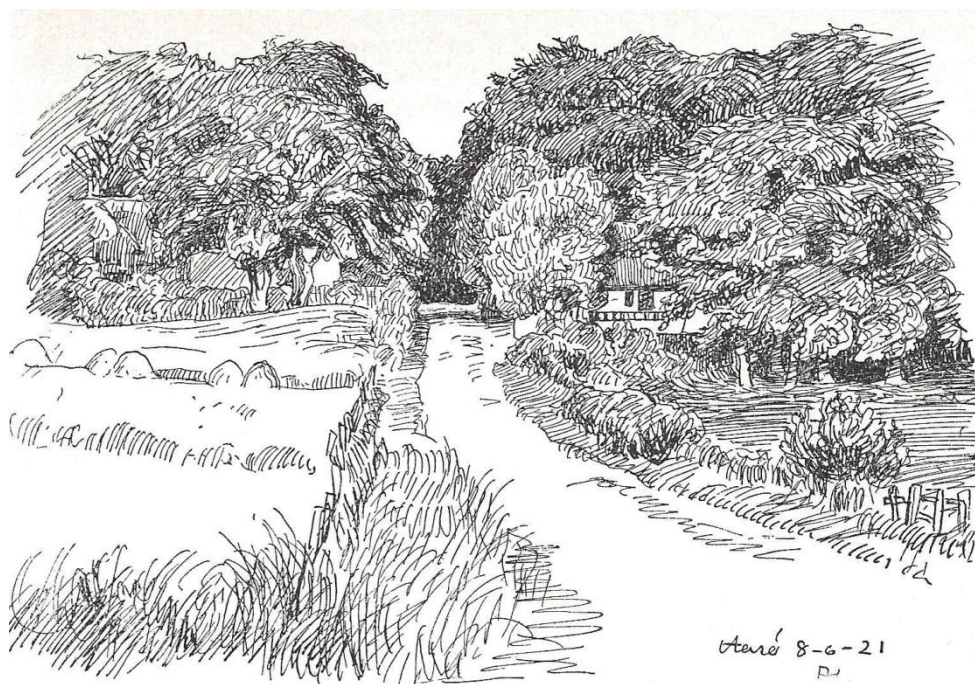

Langeland del 2

Skrevet af Achton Friis 1921 - fortsat:

Åsøs

En tidlig morgenbryder vi op fra Lohals for at gå ned til kysten ud for Asøs. Det er solskin med en fin sydvestlig kuling, er giver skum for boven, en herlig sejlad. Langelands profil er prægtig herude fra vest, især de knoldede banker omkring Tranekær, der ligner mægtige muldskud - et almindeligt langelandsk fænomen, som har givet anledning til, at man har sammenlignet øen med en omvendt æbleskive pande. Også herude fra ser Egeløkkens kyst dejlig ud, men navnlig er Fynskysten pragtfuld, langt skønnere end den berømte nordsjællandske Øresundskyst, friskere, friere, mere afvekslende og uden den skæmmende tætte bebyggelse, som efterhånden fuldstændig har ødelagt denne sjællandske strands skønhed. - Hist og her øjnes derinde en stor herregård, hvis tårne og spir rager op over banker og skove, og hvis facade lyser i det gyldne morgenskin. Vi kigger på langs ind i det skarpskårne smalle løb mellem Thurø og Fyn og dybt end i den brede Lunkebugt på Tåsinge, nord for hvilken Valdemars Slots kubiske murmasse løfter sig som en barsk og truende fæstning.

Vi fortsætter mod syd ned gennem det snørklede sejlløb ind til Rudkøbing, hvor vi provianterer, men vender hen på eftermiddagen tilbage og ankrer op ud for Asøs smukke og blide kyst. Vinden har lagt sig, og vandet er blevet smult, da vi ror ind til kysten.

Langeland del 2

Jeg har næppe noget andet sted i landet på så ringe flademål set så afvekslende og forskelligartet et landskab som det langelandske. Skove og åbent land, høje bakker med vide udsigter, og lave sletter skifter ustandseligt. Medens den nordlige del er den mest skovrige, er syd enden den vildsomst kuperede og mest åbne. De største skovstrækninger findes omkring Hov, ved Tranekær, Fårevejle og Broløkke, og hertil kommer en noget mindre strækning ved Biskopstorp. Men desuden finder man næsten overalt på øen smålunde, og de fleste landsbyer har store og velholdte haver. Markerne er frodige og veldyrkede, og selv hvor landet er mest åbent og havet fra det højder er synligt til begge sider, således som fra Frankeklint, Tranekær Slotsbanke, Bloksbjerg og Fakkebjerg, danner det næsten overalt et billede på den mest udprægede idyl. - Kilder og vandløb er på den smalle ø ganske ubetydelige, og øen er fra gammel tid berøgtet for at have tarveligt drikkevand.

Af søer er de eneste den lille Borgsø ved Tranekær og den næsten helt tilgroede Stengade Sø syd for denne; men havets nærhed bevirker, at denne fattigdom ikke bliver noget savn. Landskabet er med sine "femten kirketårne, femten møller og femten bøller" et af de mest indtagende i Danmark

Man forstå Oehlenschlägers forelskelse, som er udtrykt i dette vers:

Denne skønne Ø, der, som en smækker Green.
Brudt af den store danske Rosenhække,
I Vandet ligger fastnet ved en Steen

Langeland del 2

Mens idel Knopper Løvet rundt bedække.

Det er sandsynligt, at digteren har tænkt på dette landskab, da han kort efter sin Langelandsrejse skrev: "Der er et yndigt Land", som "bugter sig i Bakke, Dal". Dets frugtbarhed og ynde fik Grundtvig til at kalde det et Kanaans Land.

Og selv om møllernes antal tiltog, samtidig med at "bølle'rne" tog af, er der næppe meget forandret i landskabsbilledet, siden de to digtere henreves af det.

En eventyrlig smuk vej fører os fra Åsø landingssted over fine enge med duftende høstakke til den nære Tranekær Skov, hvor nogle gamle bønderhuse ligger halvt skjult i det høje bryn. Gennem skoven fører vejen videre mod øst til Tranekær by og Slot.

Blandt alle øens landsbyer er Tranekær den smukkeste. Den er bygget på et pragtfuldt, bakket og bølgende terræn, over hvilket dens lange gade bugter sig op og ned, omgivet af gamle, velplejede haver og boliger, mellem hvilke sidste den smukke skolebygning, opført omkring år 1800, er særlig fremragende. Overalt i byen findes en rigdom af træer og andre vækster, de første undertiden af en overvældende kraft og størrelse. Haverne bugner af blomster, og det samme gør husenes mure, hvor roser i alle farver, fra dybrøde til skinnende gule hænger i tætte klynger. Bag alle ruder stråler pottedplanter af enhver art, men især de røde pelargonier, der synes at være særlig yndede her på Langeland. - Denne stærke sans for blomsternes skønhed og trangen til at pleje og hæge om dem, synes mig at være udpræget dansk! Overalt i landet, fra de fattigste egne til de frodigste, møder man dette udslag af trang til skønhed. I intet andet land, jeg har besøgt, har jeg funder dette træk hos landbefolkningen i en så høj grad som her hjemme.

Tranekær slot, som oprindelig var en af landets ældste og stærkest befæstede adelsborge, har i tidernes løb gennemgået så mange ødelæggelse og ombygninger, at kun kernen i enkelte af murene er tilbage af den gamle rede. Som slottet nu er efter den sidste ombygning af Nebelong i 1862 - 63, er det ikke nogen øjenlyst, kun et uhyre vidne om den dybeste nedgangssperiode i dansk arkitekturs historie. Hertil kommer, at det er overmalet med en terrakottalignende rød farve, som overmåde iøjefaldende og fremhæver dets grimhed. I modsætning hertil er det tilhørende parkanlæg både smukt, storstilet og harmonisk, men ikke på langt nær så romantisk og yndigt som Steengårds, for ikke at tale om den dejlige park ved Egeløkke. I al sin væld mangler det disses ukunstlede charme.

Slottet findes tidligst omtalt, da hertug Valdemar IV af Sønderjylland var dets besidder og her i 1287 udstedte de ældst kendte privilegier for Rudkøbing by. Hans efterfølger var hans broder, hertug Erik Eriksen Langben, hvis navn harmonerer på sær vis med øens, og hvis hans legemsbygning har svaret til navnet, har han været vel skikket til uden kunstige befodringsmidler at inspicere sin ejendom. Jeg ser ham i tankerne tage øen i hele dens længde fra Frankeklint til Dovns Klint i et stræk - Det er ikke det eneste underlige navn på slottes og øens ejere eller de kongelige lensmænd, som har resideret her.

Jeg nævner i flæng Anders Jakobsen Lunge, Johan Venstermand og Eiler Eriksen Bølle. Endelig Otte Krumpen, under hvem slottet under Grevefejden faldt i hænderne på oldenburgeren Lange Hermann, fra hvem det året efter blev tilbageerobret af Peder Skram. Det var navne med klang, disse folk af den gamle adel bar!

Langeland del 2

Efter svenskerkrigen, da Carl X Gustav havde besat øen og foræret den til Corfitz Ulfeldt, kom den i 1672 sammen med slottet som et lensgrevskab i hænderne på Frederik Ahlefeldt til Søgård, hvis efterkommere under navnet Ahlefeldt - Laurvig endnu ejer Tranekær.

Christian Molbech fortæller i sine Ungdomsvandringer (1815) om sit besøg på Tranekær, der dengang endnu fandtes i den skikkelse, som det fik efter restaureringen i 1722. "Jeg fandt" skriver han "én af de ved Beliggenhed og Omegn mest imponerende Bygninger, jeg nogensinde har set". Og omgivelserne svare i fuldt mål til slottet. Han beundrer den mægtige slotsbakke, der stejlt skråner ned mod alle sider, med grave, der omringer dens fod. I grevens stalde med deres svære stenpiller og med krybber til over hundrede heste, forbløffes han ved at finde buste af Homer, Cicero, Marcus Aurelius, Lessing, Voltaire og andre berømtheder "i dette Opholdsted for Hingste og Hopper", opstillede på pillerne i spiltovene! - Ja, man må undres med ham, når man høre det; men greven har åbenbart næret den dybeste respekt for heste.

Forfatteren ivrer i øvrigt stærkt imod anlæggelsen af kunstige haver på øen.

Langeland, siger han, er i sig selv alt for smuk til at rumme sådant menneskeværk. "Her holder man sig til Naturen selv, der allevegne med yppig Skønhed og blomstrende Ynde smykker den skønne Ø".

Christian Molbech

Langeland del 2

Når man færdes i Tranekær Slots Park og dens romantiske omgivelser, melder sig i tankerne uvilkårligt navnet på en kvinde herfra, hvis liv fik et mærkeligt og eventyrligt forløb. En grev Frederik Ahlefeldt - Laurvigen, født i 1760, havde med sin første hustru, Charlotte Lovise Hedemann, kun et barn, den for sin skønhed og åndrigheid berømte Elisa A. L., født på Tranekær 1790. Hun blev 1810 gift med den fra den tyske frihedskamp navnkundige friskarehøvding, friherre Lützow, hvem hun fulgte på hans strejftog. Hun var nærværende og opflammede krigernes mod i slagene ved Lützen, Baitzen, Dennewitz og Leipzig. Digteren Theodor Körner, der selv viedes til kampen af Elisa Lützows hånd og senere faldt, har besunget "Lützows wilde, verwegene Jagd".

Elisa A. L.

Lützow

Hendes ægteskab var imidlertid ikke lykkeligt; efter krigen viste det sig nemlig, at Lützow "fejlede baade Hjærte og Aandsdannelse" - hvad han jo for øvrigt heller ikke har haft større brug for som soldat, tværtimod! Han samstemmende i fredelige tide ikke længere med den åndfulde kvinde, fortælles det - og i 1824 ophævedes ægteskabet, hvorefter Elisa af Frederik VI atter fik lov til at bruge sit familienavn. Siden levede hun i flere tyske byer, Münster, Dresden og Düsseldorf, overalt omgivet af Tysklands mest udmærkede kunstnere og digtere. Ikke mindre end tre gange friede digteren Immermann til hende, men fik afslag. De sidste år af sit liv levede hun i Berlin, hvor hun døde 1855.

Ad landevejen, der strækker sig gennem øen i hele den syv miles længde fra nord til syd som en fordøjelseskanaal gennem en mægtig larve, bevæger jeg mig fra Tranekær ned mod Rudkøbing.

Sammenligningen er i øvrigt farlig - jeg skal for min egen skyld ikke fastholde den, når jeg nærmer mig gattet nede ved Spodsbjerg! Den er heller ikke rammede da man fra en fordøjelseskanaal næppe har så fremragende udsigter som fra denne landevej, især hvor de tætte, levende hegn er brudt, eller når man bestiger de mange højdepunkter i den nærhed. En af de prægtigste af disse udsigter har man fra den 42 meter høje bakke øst for vejen ved Frellesvig. Herfra ser man mod nord over Stengade Sø, nu en vældig mosestrækning, hvor sorte tørveskruer i tusindvis prikker arealet mellem de mange små blinkende vande, og over alt dette Tranekærs skønne skove. I øst har man Stengade Skov, bag denne andre skovstrækninger, og alleryderst havet, et skiftende og pragtfuld sceneri. Bakkens vestlige side er udgravet og danner en dyb og vid grusgrav, ved hvis indgang der lige ved landevejen står to kæmpemæssige ege - i øvrigt er meget almindeligt træ her på egnen.

Landsbyen Tullebølle, der i over en kilometers længde strækker sig langs landevejen med en tæt række bygninger på hver side af denne, består næsten udelukkende af nye boliger af udsøgt grimhed. Men dens kirke er meget smuk, og fra kirkegården er en vid og herlig udsigt mod sydøst over et mærkelig knoldet og furet landskab og tværs over Troldebjerg Hede. På den anden side af denne er horisonten helt lukket af bølgeformede eller kuplede bakker som seneknuder på en kæmpekrop.

Langeland del 2

Også landevejen nær Simmerbølle åbner stedvis, hvor de alt for tætte levende hegn brydes af huller, prægtige udsigter, især mod vest vidt over havet til Fyns kyster. Byen har en aldeles vidunderlig, gammel kirke, hvis tårn, som efter et årstal på det at dømme er opført så sent som i 1830, på ypperlig vis er tilbygget på korets ene side. Indvendig rummer kirken fortrinlige, romanske hvælvninger og en udmærket granitdøbefont med et meget smukt bronzelåg, helt mørkebrunt af ælde.

Hvor ofte er det ikke hændt på mine rejser, når jeg er kommet til særlig smukke steder, at jeg er blevet overasket over beboernes mangel på sans for den mangfoldighed og skønhed, som omgiver dem. Men sådan går det vel de fleste af os - det, som vi daglig har for øje, ser vi ikke, især når vi ikke på fremmede steder har hentet en målestok for dets værdi. Hvad nytter alverdens velstand den, der ikke kan se! Han er den virkelige fattige.

På Kirkegården i Tullebølle traf jeg en lille mand, en underlig grå mand, alle farver af ham - men med et par mærkelige levende, lysende øjne. Det var en ganske almindelig husmand og arbejder. Vi faldt i snak om, hvad vi så heroppe fra højderne, og han sagde:

Langeland del 2

"Når jeg sitter ved mit vindu heroppe - for jeg har et ganske lille hus oppe på bakken lige ved kirkegården - og jeg ser her syd på ud over landet, så ka jeg ordentlig sitte og blie glad. Jeg synes liefrem, at det er noget a det allerkønneste, jeg har set. Og jeg har dov set mange kønne steder her i landet. Den jyske hede er jo osse storartet køn, på sin maner da. Men når jeg så kommer tilbage fra mine u'flugter - ja, så ser jeg jo først rigtigt, hvor dejligt her er - og så så frodigt," lagde han til.

Han behøver ikke at høre af den fremmede, at hans land er smukt. Det var en ganske jævn mand, og han gik og lugede på Kirkegården og tjente til føden ved det. Han ejer slet ingen ting andet end et lille bitte hus, der er lige så gråt som han selv, det er det hele. Men han ser ud ad vinduerne af og til! Og når han gør det synes han måske, at det alt sammen er hans. Og det er jo rigtigt!

Det er blevet hård kuling af vest, da vi om eftermiddagen forlægger stationen til Rudkøbing havn, og i løbet af natten og den følgende dag stige blæsten til storm. I vældige byger jager den ind fra bæltet, og undertiden piske den vandet i havnen, så dets overflade skummer og sender sprøjt op over pakhusene og helt ind i byens gader. En regn af grus og småsten knalder ustandselig mod vort ruf. og vor lille skude slingre, som om vi lå ude i den værste dønning. Det er ikke til at tænke på at arbejde ude.

En lille bitte lystkutter fra Svendborg, omtrent på størrelse med vor slæbejolle, men med et storsejl, som var lånt fra Noahs Ark, ligger lige på siden af os. Den er bemandet med to ganske unge mennesker på omkring en snes år. De har shagpipe i mundkrogen, er udhaledes som teatersømænd og betragte med kendermine skyernes flugt over himlen, mens de gør klar til at lette og sejle hjem til Svendborg. Mine advarsler nytter ikke det fjerneste. Der er omtrent klar til at gå ud, da jeg henter den gamle skipper i kahytten.

Langeland del 2

Han tager sindigt en skrå efter først omhyggeligt at have tømt koppen med morgenkaffe. Så går han op ad trappen og sætter sig på ruffet, hvor han roligt giver sig til at betragte de to søfarere, som er ved at kaste los.

Synet af den gamle ørn og det vennesæle og forstående, ja næsten bifaldende udtryk i hans ansigt får den ene af dem til at henvende sig til ham med følgende ord: "Hør, sig mig - tror De virkelig også, at det er det forsigtigste at opgive turen og blive herinde?"

"Forsigtigste!" svarer den gamle. "Det er sørenme, da ingen grund til at være forsigtig, når De vil ud å drowne Dem. Sejl De kuns bare!"

De blev liggende.

Og det samme gjorde vi. Det tog vejret over et døgn at besinde sig, og i den tid - som så ofte før og siden - fik vi tiden til at glide på bedste måde, gjorde så meget ud af måltiderne som muligt og underholdt hinanden med beretninger fra vort brogede og eventyrlige liv. Det var her, jeg hørte historien om fiskeren ved Åsø.

Det var en dag, da Johannes Larsen sad og tegnede her, at en and kom hen til ham og stod og så på ham. Længe var han tavs; men endelig sagde han:

"Nå - De er kaské en af dem, der rejser undt og ettersi'er øerene,"

"Ja, det er jeg jo. - Er De måske kendt her på stedet?"

"Ne-nej" sagde manden, "jeg kommer her kun a'og til. Jeg er sådan en slags nomade - og jeg rejser rundt og fisker, hvor der er fisk"

Langeland del 2

Så spurgte han, om det var en pennetegning, der blev lavet. Jo, det var det da! Det interesserede ham stærkt, forklarede han, for sådan en havde han aldrig før set blive til.

"Så tegner De da vel også fu'le?"

"Jo det hænder!" sagde Johannes Larsen.

"Ja, det ku' jeg tænke mig," saé fiskeren, "for på mange a'de her små øer, der må jo da være et gevaldi fu'lespespektiv"

Den ene historie river den anden med sig. Vi får den om smeden på Tåsinge, som ejede et hus derover, førend slaget af fæstegodset fandt sted, og som altid sagde: "Mig og så baronen vi ejer hiele øen!"

Men mest indtagende af dem alle er den om bonden på en af småøerne, som ved et gilde på præstegården havde fået fruén til bords, ed hvem han kom i en diskussion nu om kvindelige yndigheder, i hvilken retning deres smag viste sig at være noget forskellig.

"Se nu for eksempel der", sagde fruén og viste hen til en ung, slank mø, som vartede op ved bordet. "det må De da indrømme er en yndig pige!"

"Jow - jow, såmænd!" sagde bonden. "Men så sku`De lig`ha`sit hinner mowr, for hinner har jeg kendt. Hun var en ny`lig kone. Hun hadde såd`n noen smo bitte, korte bien - å hiele resten de war røw!"

Præstefruén som selv har fortalt denne sandfærdige historie videre, tør jeg sværge på er en dannekvinde - skjønt jeg ikke "har kendt hinner"!

Dagen efter er vejret roligere, og jeg begiver mig østpå ad vejen til Skrøbelev, hvis lille kirke, som er opført i rundbuestil i det 12. århundrede af kløvet og hugget kamp, forekommer mig at være en af de interessanteste og smukkeste på øen. Den har i de svundne århundrede været genstand for en del ombygninger og en udvidelse, men har bevaret en stor del af sit oprindelige præg og bærer på sine ydermure nogle fortrinlige basrelieffet, fem på sydsiden og et på nordsiden, alle meget smukke eksempler på datidens naive, men ypperlige stenhuggerkunst. Relieffet på nordsiden forestiller en mand, som støtter sig til en økse en krumstav; sydsiden har to dyrefremstillinger, begge løver, af hvilke den ene vender hovedet om mod sin højtsvungne, S-formede hale, som den synes at ville bide i. Desuden findes her en kvader med et skib og en anden med en kriger i fuld rustning kæmpende med en løve. Nær den gråkalkede sokkel er indmuret ca. 2 m lang granitsten med en rebsnoet stav, der i begge ender bærer et kors, åbenbart en gammel gravsten. Det hele er overordentlig smukt.

Men her som mange andre steder, hvor kirkernes ydermure bærer relieffer, er der smurt kalk ind over sisses bundflader og klattet ind over ornamenterne, hvad der i høj grad er ødelæggende for den dekorative skønhed. Virkningerne af et så utilbørligt sjuskeri burde udslettes så snart som muligt; det vidner om fuldkommen mangel på respekt hos myndighederne, som synes at have sat sansen for det gamles skønhed og bevarelse over styr.

Den nære Skrøbelev Hede skal i gammel tid have været berømt for sine store vibeflokke og mange dobbeltbekkasiner. Et sagn siger, at viberne og horsegøgene henholdsvis er forgjorte pebermøer og pebersvende. "Vogt dig for Skrøbelev Hede," sagde man på Langeland til knibske piger, og ældre piger og

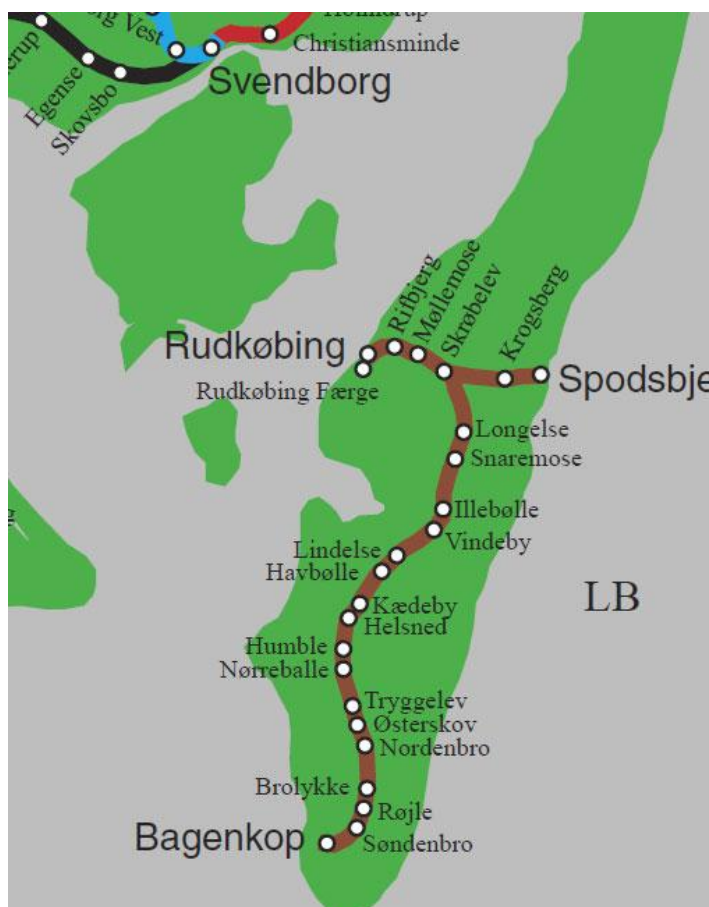
Langeland del 2

karle forsikrede hinanden: "Vi to skal engang mødes på Skrøbelev Hede!" - Et lignende sagn har man fra Jylland, hvor man lader de to fugle snakke sammen, når de flyver. Viberne siger: "Hwi vild`do it? Hwi vild`do it? - "A tuur it"! svarer horsegøgen (den jyske horsegumme eller skronnihors).

Da bekkasinen er så godt som helt forsvundet fra Langeland ligesom fra de fleste steder i Danmark, må Skrøbelev Hede efterhånden være blevet et meget ensomt tilflugtssted for pebermørerne. Men det er vel egentlig også det, de har stræbt efter!

Overhovedet er viben en af de fugle, til hvilken der over hele landet er knyttet megen overtro. Den hører til dem, der ligesom svalen ikke trækker bort om efteråret, men ligger i dvale i jorden om vinteren. Når den tid kommer, opsøger den et ensomt sted, en sump eller mose, hvor den lader sig glide baglæns ned med et hult græsstrå i munden, gennem hvilket den ånder. Her ligger den gemt under overfladen, til jorden atter bliver varm og solen vækker den af dens dvale. Det sker allerede den tredje februar på "blæsmissedag"; så blæses der liv i den og alle dyr og fugle, som har ligget i den lange vintersøvn. - Navnet blæsmisse er naturligvis en forvanskning af Blasius, som er dagens navn i almanakken.

Jeg fulgte vejen ud til den nære østkyst ved Spodsbjerg, hvis omgivelser landskabeligt set er berøvet den sidste rest af skønhed ved sin tarvelige villa bebyggelse, sin jernbane, sin dampskibsbro og sit badehotel. Selve "Bjerget" er beskedent med sine 10 - 12 meters højde: og at Carl Gustav fra denne lille knold har kunnet iagttage sin hærs march over isen, lyder besynderligt. Men måske er klinten siden da blevet lavere ved havets angreb.

Jernbane på Langeland 1911 - 1962

Langeland del 2

Spodsbjerg Station

Se mere om jernbanedrift på Langeland - [klik her](#)

Selve stranden er meget smuk; vid og tæt bevokset med græs, siv og mange slags urter er den en fryd for øjet. Liggende her på den brede arena og med den vilde flora som skærm imod civilisationens underværker oppe bag den kan man godt få et par timer til at gå med funderingen. Og her er ikke længere til øens vestside, end at man på et kvarters tid kan nå over til denne, når aftenen kommer. Og det skal man gøre. For aftenstunden ved et hav mod øst er en vederstyggelighed - denne strand hører solopgangen til, ligesom veststranden er solnedgangsstundens. Det går jo så nemt at skifte her på øen; den har syv mil af hver slags og kun en, der skiller dem.

Jeg giver efter for min trang til forandring og spore min cykel med kurs mod Fårevejle på øens vestside.

Da den 25-årige Oehlenschläger besøgte dette sted på sin Langelandsrejse i 1804, samtidig med at hans jævnaldrende, Grundtvig, opholdt sig på det nære Egeløkke, må her have været meget forskelligt fra nu. På den tid stod endnu den gamle bindingsværksbygning, opført af Erik Hardenberg i 1583, om givet af sine volde og grave, men delvis som ruin. Den blev i 1868 afløst af en ny bygning i hollandsk renæssancestil, som nedbrændte i 1870 og afløstes af en i samme stil opført bygning af røde mursten med sandstensforsiringer. Senere er denne blevet hvidkalket. Også parken må have gennemgået store forandringer. På enkelte undtagelser nær, således et par gamle smukke ege, ser træerne ikke ud til at være stort over halvtreds år gamle. Det er vanskeligt at finde den stemning herind, som Oehlenschläger giver udtryk for i disse verslinjer:

Hvor Bøgeskoven slipper
Hist paa den grønne Jord,
Hvor tørstigt Faaret tripper
Ned mod den lille Fjord,
Hvor ingen meer kan seile,

Langeland del 2

Et gammelt Taarn man ser;
Det kaldes Faareveile,
Thi det mod Veilen leer.

Tårnet må være det af Erik Hardenberg opførte svære runde porttårn, som siden blev nedbrudt under ombygningen i forrige århundrede, og som formodentlig har været i ruiner på den tid, da Oehlenschläger besøgte stedet. Thi han omtaler to gamle folk, som "passer ruinen", og hvis hus han beskriver:
Paa Vindvet hen sig trænger

Den grønne Green saa nær;
O see, hvor fuld den hænger
Af modne Kirsebær!
Hvor Solens Flamme blinker
I Frugtens Purpurbarm!
Hvor Træet venligt vinker
Os med sin kølne Arm...

Der var to efter sit betydningsfulde møde med Henrik Steffens, og efter at han under påvirkning af denne havde skrevet "Guldhornene", at Oehlenschläger som fuldmoden digter kom til Langeland. Men ingen siden nåede han højere i sin lyriske digtning end i de Poetiske Skrifter, som så lyset 1805, og i denne digtsamling er "Langelandsrejsen" det ypperste.

Det er mærkeligt, at Grundtvig og Oehlenschläger samtidig - hver på sin vis - påvirkes skæbnesvangert af deres oplevelser på denne skønne ø. For den første blev disse oplevelser en indvielse til digterkaldet, for den anden en kulmination som lyriker. Det er ikke alene den bedårende, ungdomsfriske fantasi, der med fuldkommen ubundethed og frihed kommer til syne i disse digte, som helt overraskede hans samtid, men måske først og fremmest det uventede i, at det bløde og jævne danske sprog kunne virke med en sådan mangfoldighed, rigdom og styrke.

Hvad digteren senere skal nå i sine egentlige storværker, de nordiske tragedier, har han måske haft en anelse om, da han på vejen til Langeland standser i Roskilde Domkirke og udbryder:

Men for det Store gav mig Gud et Øre;
Skjøndt selv ei Kæmpe, tolker jeg Bedrifter,
Og sene Slægter skal mit Drapa høre.
Men har han nogen sinde været større, mere ægte end i disse vers, hvor sejladsen mellem Fyn og Langeland rinder ham i minde:
Saa venlig er Luften, mildt Skyerne staae
Og svale for Solheden køligt paa Himlen;
Fra Kirken hist lyder den hellige Bimlen,
Og Voverne rulle halv graae og halv blaae.
Saa lad nu da Kiølen i Bølgerne gaae!
See Svendborg, hvor med sine Spiier den bortiler,
Og Søndagens Morgen os hellig tilsmiiler,
Og skumklædte Dynger paa Forstavnen slaae.

Langeland del 2

Sæt Sejler kun til da, du begklædte Dreng!
Før Amakken hen over de spillende Vande
Til Øen, hvor Løv sig med Blomsterne blande,
Og reder for Freia en duftende Seng.
Sagtmodige Bæølge, med Vælde dig slæg;
Pust, Stormvind i Seilet med fuldere Kiæve.
At Bakken vi naae, hvor sig Hytterne hæve
Saa fromt og enfoldigt paa luftige Væng,

Det er i Fårevejle Skov, han synger til Lessings pris - og selv de højtidelige heksametre præges af dette landskab og gynger i takt med skovens rige bladehvælv:

Ham hat jeg læst, og venligt nedsvømmende Taare
Under hans sag.
Qvægsom og venlig og dæmpet, som Skoven i Vaaren
Citharen klang,
Lad dig da stemme, min Luth! Medens Bladene gyng
Blødt som et Hav,
Vel jeg min Tak, min Beundring, min Kierlighed synge
Hen mod hans Grav

Og her hilser han vennernes ankomst i de dionusisk klingende strofer:

See, hvor i Aftensolens Guld
Den røde Viin i Glasset straaler,
Mens Bacchus flagrer elskovsfuld
Om sine maibekrandste Skaaler.
"Drik", råber han, en Skaal, og klink!
Lad Druen eders Fryd forsøde!
O, Venner! følger Gudens Vink:
Hil Dig, du skønne Aftenrøde!

Ingen sinde før eller siden er der givet mere skønt og storladent billede, eller mere ægte, af det romantiske danske ølandskab under dets blide sommerklima end i "Langelandsrejsen". Det er ikke alene et monument, men en slags gravmæle over dette romantiske landskab; thi det er ved helt at forsvinde.

Snart er kun klimaet tilbage.

Vort besøg på Fårevejle blev kortvarigt. Det indledes med besværligheder ved at få adgang til stedet. På en gammel tjeners forespørgsel hos herskabet blev der først svaret slet og ret nej! Jeg sendte den tro tjener tilbage til hovedkvarteret med en forklaring på, hvad det drejede sig om, og han vendte da tilbage og sagde, at denne gang havde svaret været: "Ja, i Guds navn da!"

Vi fandt lidet af interesse bortset fra nogle enkelte, ældgamle ege, nogle smukke elle, som tirves fortrinligt i parkens sumpede bund, og hist og her noget birkekrat. Parken må være anlagt på gammel mosebund, mange steder gynger selv gangene under fødderne.

Langeland del 2

I de smalle og urene kanaler opdagede vi tre sølle svaner, som forgæves søgte at nusle sig i vandet, måske i anledning af fremmedbesøget. En vid, åben mark, som støder op til parken, opfyldt med røde kreaturer, var det smukkeste ved stedet. Derude fra kom et rådyr springende og jog i lange hop hen over parkens plæner. Og pludselig så vi en stork komme langsomt vandrende langs kanalens bred. Jeg forfulgte den med kameraet og skød til den i flugten på 20 meters hold, da den lettede. Det viste sig senere, at det var en forbier! Tilfældet var symbolsk for vort besøg på stedet, som vi have imødeset med store forventninger.

Vejlen, som Oehlenschläger hentyder til i sit digt - "den lille Fjord, hvor ingen meer kan seile" er det syd for Fårevejle liggende Lindelse Nor, som forhen har strakt sig helt op til slottet, og som endnu på generalstabskortet fra 1916 har to spidse vandarme, der strækker sig mod nord og øst mellem de to højdepunkter ved Højklint og SØ for Petersgård. Nu er også disse arme udtørrede, de gamle holme derude ligger som skarptformede, små bakkeøer i de grønne enge, hvor kvæget græsser over den tidligere fjordbund. Hvad der er tilbage af noret med alle dets småholme, har jeg ligesom vore oplevelser derinde under den tredages storm, som holdt os bundet her, beskrevet indgående i De danskes Øer.

Der er siden den tid, at man har gjort det mærkelige fund af en oldtidsboplads på en af de tidligere holme i fjorden, Lindø, der i øvrigt længe har været kendt som findested for mængder af flinteredskaber, så tæt

Langeland del 2

spredt over både strand og marker, at den lille ø må have været et overordentlig søgt opholdssted i stenalderen. Den er i øvrigt for længst forvandlet til en halvø, sammengroet med fjorden sydlige bred.

Fra den sydligere liggende Lindelse Kirke har man en pragtfuld udsigt over dette forblæste fjordlandskab, hvis barske karakter understreges af den idylliske forgrund, som kirkegården og byen danner. Ligesom alle øens kirkegårde synes også denne med dens stærkt kuperede terræn, dens stejle gange, dens vidunderlige store trægrupper og frodige rosenbuske at være genstand for særlig omsorg fra de skønhedselskende beboeres side; alt er hæget og plejet med den største omhu. Fra en høj og stejl grusbanke i kirkegårdens nordre hjørne ser man ned over den lille landsby, hvis boliger kryber sammen i rækker på begge sider af landevejen, og fra hvis stråtage skorstene peger lige op i næsen på én, så man bogstaveligt kan lugte, hvad alle folk skal ha' til middag. Træer i mængder løfter deres kroner højt over de lave tage dernede. Præstegårdens have, som ligger nær herved, markeres ved en stor ægte kastanje, et vældigt akacietræ og forskellige skønne tjørne.

Også her mod syd har Lindelse Nor tidligere strakt sig betydelig længere end nu, vide mosedrag når fra dets bred helt ned til Lindelse by og fortsættes siden forbi Havbølle ned til Humble Ålemose: her brydes lavningerne af det store højland omkring Humble, men fortsætter på ny med moseagtige strøg og laguner fra Hesselbjerg vesten om Tryggelev og ud i vesterstranden.

Vesten for denne omtrent 1½ mil lange mosestrækning kommer et nyt højland, som ender i den mærkelig, 30 meter høje og bratte Ristinge Klint, der ligesom en brystfinne på en kæmpeål rager ud fra øens vestside over mod Ærø og halvvejs lukke for det sydlige indløb til det lille fynske øhav.

Mens det langelandske overflade ellers er gennemgående lav, men med et mylder af bakker, der løfter sig fra en halv snes til op imod halvt hundrede meters højde som isolerede bakkeøer over de jævne strækninger. der ofte er opfyldt af moser eller enge, så møder man på Ristinge-halvøen en helt anden landskabsform. Det næste en halv mil lange og en halv fjerdingvej brede fremspring er én eneste, mægtig banke, som fra sit højeste punkt, der ligger omtrent på dens midte og når 30 meter over havfladen, skråner jævnt ned mod nord og øst og står med lave klinter ud mod havet og mod det nu inddæmmede Ristinge Nor. Men mod sydvest dannes kysten af den 25 meter høje Ristinge Klint, hvor landets indvolde på mærkelig vis træder frem i dagen som følge af havets tusindårige angreb.

I modsætning til det øvrige Langeland består denne halvø for en stor del af det sjældne cyprina - ler og den dermed følgende lagrække, som oprindelig har ligget i ikke mindre end otte forskellige lag over hinanden, af hvilke de øverste fem, der består af skiftende smeltevandsand, moræneler og grus, er afsat under de to første istider af bræen og dens smeltevandsstrømme oven på de ældre lag af cyprina - ler, ferskvandssand og smeltevandsler. Men under den tredje og sidste fremrykning af isen er disse lag blevet "foldede" i en grad, så der mange steder er vendt op og ned på den oprindelige rækkefølge, idet der er fremkaldt en itubrydning og sammenskydning af lagene under bræens uhyre tryk.

Mens havets eroderinger efterhånden er aftaget, så en del af den sydøstlige strækning, omtrent halvdelen af klinten, efterhånden er dækket af græs, er den nordvestlige halvdel bestandig udsat for bølgenes anfald. Her der det, at klinten står med åbne sider ud mod stranden, og den har lige siden opdagelsen været genstand for geologernes undersøgelser.

Langeland del 2

Cyprina - leret, det ejendommelige skalførende lag, blev allerede opdaget af Forchhammer på hans rejse hertil i 1841; senere på samme rejse påviste han det både i Vejnæs Nakke og Trandrup Klint på Ærø og visse steder i Sønderjylland. Leret har navn af en musling, Cyprina islandica, hvis skaller i stor mængde findes deri, for det meste i sønderbrudt eller helt knust tilstand. De er levninger fra den indre del af et interglacialt hav, som har dækket det nuværende Danmark og strakt sig til Østersøkysterne, samt over Nordvesttyskland og Holland til Arcachon i Frankrig.

I Ristinge Klint findes på en strækning af ca. 600 meter ikke mindre end 22 isolerede partier af denne lerart, som har en tykkelse på fra 3 - 5 1/4 meter. Den er aldeles stenfri og af en grågrøn farve, let kendelig mellem de øvrige gule og blågrå sand - og lerarter.

Når man står på dette sted, er det som at have listet sig ind i selve naturens værksted, ind i dens inderste lønkammer. Vel får man ikke her det overvældende indtryk som ved synet af Mont Blanc eller Dent du Midi eller Rhône - dalen, hvor frådende giganter synes at have huseret og rejst stenfæstninger mod hinanden og væltet dem igen. Her har man snarere fornemmelsen af at stå ved et sted, hvor et kadt og forkælet jættebarn har leget med sandet og siden ved et lune har kaster alt hulter til bulter og er gået sin vej, efterladende det hele i den syndigste uorden.

Men man får også her et tilforladeligt indtryk af det tempo, som har rådet, da vort lille lave land blev bygget op. Millioner af år er skredet hen over kloden, mens lag på lag er dannet og omhyggeligt lagt til rette - for i løbet af et par korte hundrede tusinder af år at blive splittet igen.

Og jeg ser på dette med samme følelser som greb mig, da jeg senere stod ved de vældige molerskrænter på nordkysten af Fur, hvor lagene er adskilt af henimod to hundrede fine sorte, parallelle striber, de er som trukket med et stort stykke tegnekul - det er lag af sort aske, som hver for sig betegner vældige udbrud fra en række vulkaner, der i tertiærtiden har strakt sig fra det nuværende Skagerrak over Kattegat til Skåne og Østersøen. Det er hændt i et tidsrum, som ligger 65 - 55 millioner år tilbage.

Når jeg står og ser på klinten her, falder det mig ind, hvor kort tid der vil hengå, inden jeg selv betyder langt mindre end en af disse store, sønderbrudte muslingeskaller, der rager frem af leret. Jeg vil i løbet af en forholdsvis kort stund ikke have fjerneste interesse, selv ikke for en geolog, men være forvandlet til noget, som kun kan udtrykkes ved en ualmindelig kedsommelig kemisk formel. Men jorden vil ikke tabe et gram i vægt ved min forsvinden, den slipper aldrig for mig - altså "forsvinder" jeg ikke! Og tanken fylder mig med en dyb tilfredsstillelse, iblandet et lille gran af onskabsfuldhed.

På vej til Kong Humbles Grav passerede vi landsbyen Humble, hvis store kirke er beundringsværdig smuk. Dens tårn sidder omtrent på midten af skibets sydside, men samspillet mellem linjerne, især i de mægtige tage på skib, kor og tårn, er overordentlig skønt.

Her findes i det hele taget mange prægtige kirker. Deres ofte mærkelige uretmæssige form giver dem et specielt stedligt præg. Navnlig er foruden den i Humble kirkerne i Simmerbølle og Lindelse af ejendommelig skønhed.

Ikke mindre end otte af øens atten romanske kirkebygninger er af granitkvadre og ligesom den førnævnte Skrøbelev Kirke rigt prydet med relieffer, således i Bøstrup, Stoense, Snøde og Longelse, og i Magleby med søjleportaler.

Langeland del 2

Også kirken i Humble har oprindelig været opført af tilhugne kvadersten, men blev allerede i begyndelsen af det 13. århundrede nedbrudt og genopført af røde mursten. Disse kirkers stil røber deres slægtskab med de jyske - sønderjyske - kvaderstenskirker, hvis arkitektur, der nedstammer fra domkirken i Slesvig by, har bredt sig østpå til de sydfynske øer, foruden Langeland især til Ærø og Tåsinge - medens Sjælland og de andre østligere øer er helt uberørt deraf.

Tæt nordøst for kirken ligger på åben mark den prægtige langdysse, som bærer navnet Kong Humbles Grav, et af vort lands smukkeste og aneligste stenaldermindesmærker. Foruden det prægtige dyssekammer er så godt som alle dens randsten bevarede, i et antal af 77 omgiver de graven i en længde af ca. 55 m og en bredde af ca. 8 m. Det er altså ikke dyssens udstrækning som er særlig imponerende, mere dens skønhed, kammerets velbevarethed og dyssens udmærkede fri beliggenhed i landskabet. Det viste sig i øvrigt, at en del af de pragtfulde randsten, af hvilke enkelte har en forsideflade på mindst to kvadratmeter, er væltede eller slæbt bort fra deres plads. Dette burde rettes snarest, så meget mere som det vil kunne gøres uden stor omkostning. Et par af stenene bærer spor af dybe borehuller, og gravkammerets anvendelse som nødtørftshus er stærkt iøjnefaldende.

I Danmarks krønike nævnes flere konger med navnet Humble. således en, som deltog i Bråvallaslaget ca. år 730. Den langelske Humble har efter et sagn hersket over Fyn i Vermund den Visers tid, medens et andet nævner ham som søn af den danske kong Dan Mykille og sammen med hans broder Lothar gør ham til sysselskonge på Sjælland. Senere kom han som virkelig konge i krig med Lothar og måtte trække sig tilbage til Langeland, hvor han boede på Guldborg. Men understøttet af den jyske kong Hagleik angreb han atter Lothar; det kom til et slag, hvor begge brødrene dræbtes, og Hagleik førte da Humbles lig til Langeland og højlagde det der. Efter den faldne konge skal landsbyen have fået navn.

Det er naturligvis urimeligt at sætte denne sagnkonges navn i forbindelse med en stenaldergrav, hvis tilblivelse er et par tusind år ældre end disse høvdinge fra vikingetiden og deres stridigheder om landet. Derimod er der intet til hinder for, at en småkonge af dette navn havde boet på Guldborg. Langeland havde i vikingetiden en mængde "fylkekonger" - høvdinge - efter hinanden, som stod under de fynske stolkonger. De fleste af disse høvdinge, "økonger" eller "næsekonger" færdedes på havet som sørøvere, og fra hine tider har mange af øens gamle borge deres oprindelse, således Guldborg, der stod på den store banke ved Illebølle. ligeledes Hågenhus på øens nord ende, som havde navn efter vikingen Haagen Hov, og Hovborg, som skal have ligget østen for Stigtehave Skov. På en banke i Hovgårdene i Bøstrup sogn har også ligget en borg. Alle disse navneforbindelser med hov (oldn. hof) tyder på, at her oprindelig har været sæder for gudsdyrkelse, gudehov. På en bakke ved stranden nord for Klavsebølle, hvor der findes tydelige spor af volde og grave, har stået et slot, Holmslot, og på øens sydlige del med Magleby Nor findes voldstedet Kalleborg. Fårevejle har ligeledes oprindelig været en "vikingabæli", og Tranekær Slot menes oprindelig bygget af en næsekonge Tran, i det 8. århundrede.

Da nordmanden Ulfsten i 880 kom til Danmark, udsendt af den engelske kong Alfred for at undersøge Østersølandene, var landets samling under Gorm den Gamle, så vidt man kan forstå, allerede påbegyndt, en samling, som fuldendtes under hans søn Harald Blåtand. Det er sandsynligt, at under "den Harald, der vandt sig al Danmark og Norge og gjorde danerne kristne", således som han siger om sig selv på Jellingstenen, er en mængde af disse gamle vikingerelevet uden betydning, måske simpelt hen nedbrændt og jævnet med jorden, og efterhånden forsvundet helt; kun voldrester er hist og her tilbage, sammen med navnene de sidste minder om en urolig tid, hvis historie taber sig i sagn og mørke.

Langeland del 2

Det forekommer mig, når man berejser denne ø i retning fra nord til syd, at dens beboeres gæstfrihed aftager proportionalt med breddegraderne. På den nordlige halvdel mødte vi hos høje og lave den mest udsøgte venlighed; men derefter dalede elskværdigheden og nåede til sidst nulpunktet. Naturligvis fandtes der undtagelser. Men her ved Humble bekræftedes reglen i al fald.

Da vi var på vej over det markstykke, på hvilket langdyssen ligger, og nåede stedet på omtrent 50 meters hold, så vi pludselig en mand dukke op på dyssens tand, en anden kom løbende og en tredje ridende imod os, så vi i løbet af et øjeblik så os omringede. De tre mænd gav sig alle på en gang til at skælde os huden fuld, fordi vi gik ind over marken, som var besat med lucerne, mens de samtidig selv var kommet ind på den - den ene endda til hest! Da den værste gas var gået af dem, fik jeg at vide, hvem af dem der ejede marken. Ham forklarede jeg vort ærinde, og han faldt forholdsvis hurtigt til ro og gav os efter nogen nølen lov til at blive på stedet og arbejde. Hjælpetropperne faldt derimod ikke til føje; især rytteren var kommet i bersærker gang og vedblev at rase og skælde: "Dersom sådan no' en landstrygere kom ind på min mark. så sku je' faenedeme snart lære dem en anden vise og få dem "smidt ud" osv.

Nu misklæder det stærkt det bløde langelandske mål at blive anvendt på den måde, det virkede fuldkommen latterligt; men skønt vi næppe kunne lade være med at smile, gik Johannes Larsen dog hen til den brølende mand og sagde stilfærdigt til ham: "jeg synes, De sagde landstrygere!" - Det så helt pænt ud at se ham stå i sin tre alens længde ved siden af den lille bonde på hesten; og manden har åbenbart følt sig lidt usikker, for han svarede:

"Ja, jeg saé nok landstrygere - men det var da'tte til Dem!"

I det samme opdagede mændene, at en fremmed hest havde slået sig løs og rolig gik og traskede rundt på marken nær ved os og endelig valsede ind i et stykke roer, hvorpå de forlod os og satte efter den. De tre mænd og to heste forsvandt fra stedet i firspring omtrent samtidig, og slagtummelen tabte sig efterhånden i nogle sødemarker nede sydpå. Hele oplevelsen minder om molboerne og storken.

Men jeg sympatiserer i øvrigt i al almindelighed med ejeren af marken;

thi er det sædvane her som så mange steder i landet, at folk, om søndagene undertiden i hundredvis, tramper ind over kløver og korn hos en bonde, som er så uheldig at have en seværdighed liggende på sin jord, så må han en skønne dag, når han måske er ond i sværen i forvejen, have lov til at gå over gevind og rense købeposerne på stedet.

Det var imidlertid under denne ouverture faldet i med regn. Men det lykkedes os ved hjælp af vore cykler og vindjakker at få rejst en slags telt over Johannes Larsen. og herinde fik han lavet to tegninger af dyssen, den ene af selve gravkammeret med Humble Kirke i baggrunde.

Da vi på tilbagevejen nogle timer senere atter passerede kirken i Humble, sad der inde på kirkegården i en kastanje en nattergal og sang som en besat, mens regnen stadig strømmede ned. Det er opløftende, når man lige har mødt nogle vrede mænd i godt vejr, at støde på et lille dyr i regnvejr, som er ved at blive tummelumsk af henrykkelse.

Fra den 37 meter høje Guldborg Banke, som ligger tæt nordvest for Illebølle, er der en vid og imponerende udsigt.

Langeland del 2

Uden kikkert ser man tydeligt mod sydøst Nakskovs Tårn og rygende skorstene, i sydvest Marstals kirkespir. Prægtig ser Lindelse Nor ud herfra med alle dets grønne Holme. Kong Humble må have haft godt udkig her fra borgen til alle sider! - Nord for banken strækker sig en stor mose, som står i forbindelse med andre lave flade strækninger i nordvest og nordøst. Også mod øst og sydøst findes store lavninger, som strækker sig ned mod Polleskov Huse. Og et gammelt sagn siger, at der fra Langelandsbæltet har skåret sig en vig ind i landet helt til bankens fod, hvor byens skole nu ligger. Sandsynligvis har borgen i gammel tid været omgivet af vand på tre sider. Kun terrænet mod sydvest er overordentlig ujævnt, højt bakkeland.

Ældre historieskrivere er tilbøjelig til at tro, at Guldborg har været herresædet for Langeland, lige til det i fejdetider blev ødelagt og afløst af Tranekær Slot, som omtales første gang i Valdemar Sejrs Jordebog.

En lille landsby øst for Humble bærer navnet Hverkenby. Havde navnet været hæftet til en enkelt person i Jylland, ville dets betydning have været indlysende, thi på jysk er en "hverken" betegnelse for en hermafrodit eller en "tvetulle". Men her, og en hel landsby! Hvad er meningen.

Langeland del 2

Apropos mærkelige navne: jeg har tidligere nævnt nogle klangfulde personnavne på medlemmer af gamle langelske adelsslægter, Ved at se den smukke Skovsgård, som ligger herligt bag sine grave og under store træer i den skønne park, mindes jeg listen over nogle af dens gamle ejere, som efter navnenes klang st dømme ikke har været til at putte i næsen. Lad gå med Peder Modescal, der omtales som ejeren af gården i 1457, og hans efterfølger Mads Jonsen Hvitaks; men allerede dennes sønneatter bliver gift med en Mattis Lud, som sælger gården til Claus Då, hvis ægter Stig Pors; dennes sønneatter Sofie gifter sig med Claus Gaffe, hvis søn døde barnløs i 1708, hvorefter Jørgen Kaas og efter ham ritmester Christoffer Pultz bliver herre på gården. Men de gamle adelsnavne var underkastet forgængelighedens lov. Og siden 1760 har gårdens ejere i rækkefølge hedde Mikkelsen, Lauritzen og Møller! Det er ikke gyldenlær, men det er holdbart.

Skovsgård

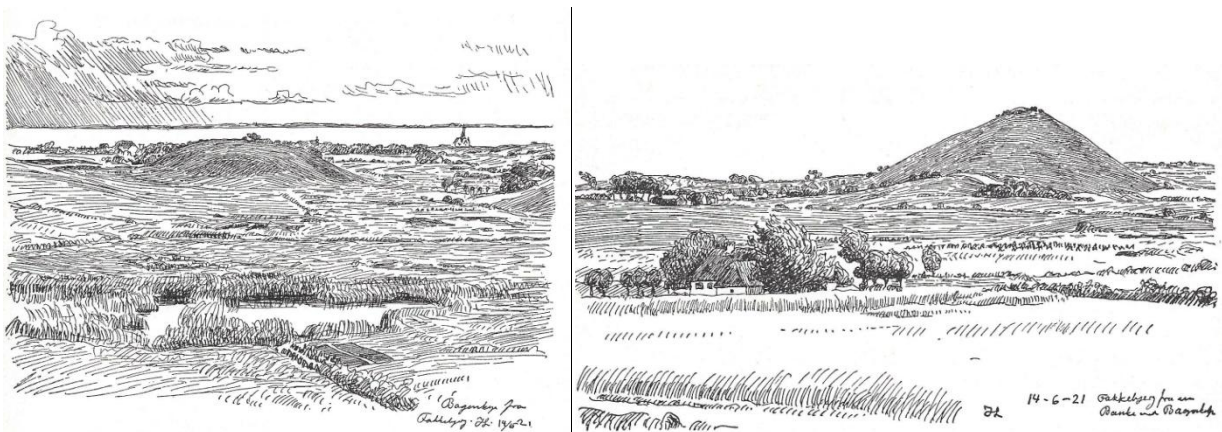
Landevejen mod syd fra Humble fører tæt forbi øens højeste punkt, det 45 meter høje Skovlebjerg, hvorfra man har den mest storslåede udsigt over det sydlangelandske landskab. Artig synes småt og legetøjsagtigt nede på de store flader omkring denne banke; kirker, møller, bøndergårde og huse ser ud, som der er hentet ud af en "Noahs Ark" og stillet op af et barn derned på den vide slette.

Herfra ser jeg første gang ud over Østersøen i al dens vælde. Mægtige, tunge skymasser driver østpå over dens blanke, hvidlige vande, og på baggrund af den mørke himmel flyver svovlgule småskyer af sted som rød fra himmelske eksplosioner. Fyret på Gustav Klint står med den ene side hvid mod luften, den anden side er grå af den faldne regn. Rundt om ligger markerne med grønne og brunviolette felter. Vestpå strækker sig vældige moseflader, hvis blanke vandkarreer spejler de ilende, gule skyer. En lærkefalk kredser højt over bankens top, og nede ved den fod, hvor nogle forblæste graner står, sidder en enlig træpiber og synger sin lille melankolske vise.

Langeland del 2

Det er ikke længere idyllen, som er det fremherskende - der er vendt op og ned på de forestillinger, man knytter til nord og syd. Landskabet bliver alvorligt hernel, næsten barskt, og kan minde om de åbne, vejrhærgede strækninger på Samsøs sydvestside - ja i sine farver næsten om et vestjysk klitlandskab.

Vi tager videre ad vejen mod syd, mens landskabets ansigt bestandig bevarer sin alvor. Fra det 37 meter høje Fakkebjerg ser vi, at landet hernelde ved syd enden, som deroppe fra lå i en mærkelig sølvhvid belysning under den mørke himmel, på nært hold ikke bevarer sin lighed med det vestjyske klitland - det er et fladt lavland med isolerede bakker og med klinter i stedet for klit; og det er dyrket næsten overalt helt ud til stranden. Intet andet sted på øen bliver sammenligningen med en omvendt æbleskivepande mere rammende end her. Rundt om på den lave slette skyder de isolerede skarpe eller runde bakketoppe op som mægtige muldskud. Øjensynligt har dette land engang ligget så lavt, at bakkerne som små bitte holme har raget op over en havflade, der knap har kunnet virke mere jævn end den slette med agre og moser, som nu skiller dem, og som kun er brudt af det åbne Keldsnor, en rest af det gamle hav, som endnu fra Østersøen æder sig ind i landets sydspids. I et par tegninger, en fra Fakkebjerg mod Bagenkop, og en anden fra denne mod Fakkebjerg, har Johannes Larsen ligesom ladet de to bakker duellere med hinanden og vist landskabets karakter på slående vis.

Skønt lavere end Skovlebjerg er udsigten fra Fakkebjerg næsten videre og mindst lige så smuk. Lollands kyster synes ganske nære i øst; sønden om Ærø løfter sig Als' højder, og i sydvest skimtes Slesvigs og Holstens kyster, som løfter sig over havfladen med bleggrønne marker og blå skove - ja selv Fehmerns høje kirke, dens huse og træer ligger som fata morganaer, der løfter sig højt over selve den lave usynlige halvø.

Det er blevet klarere vejr med fin, let vind og hvide, skinnende skyer som lange "arker" fra syd til nord, og solens lys falder blændende over den lave skyvold i horisonten, en rest af det bortdragende regnvejr, over det glinsende hav, over grønne og gule sædemarker og sorte moser med blinkende vande.

Lige neden under mig, det synes næsten lodret, ligger en lille bitte dam, over hvilken en blomstrende hyld hælder sin grene. En vippe brønd står nær derved. Den stejle skrænt er fuldstændig dækket af slangehoveder, hvis blå farver stråler imod markernes fine, grønne græstæppe - alt så dybt nede, at det næsten svimler for mig. Men rundt til alle sider løfter landet sig i det fjerne som eb vid, blå skål med det lyse hav som en sølvring lagt om dens rand.

Langeland del 2

Hvepse og humler spiller symfonier omkring mig og flyver fra bæger til bæger i de hvide konvolvolus, som dækker bakketoppen ved min fod. Det er, som om solskinnets og blomsternes duft og vindens hvisken er fortættet og blevet til et i denne fine, hede lyd om bakkens top - i denne lille søde melodi, spillet af små bitte væsner, men så gammel som bakkerne, sletterne og havet - en susen fra selve tidernes morgen.

På bankens øverste spids fandt vi noget, som ved første øjekast kunne minde om resterne af et gammelt voldsted eller grunden til et rundt tårn. Det viste sig at være det sidste, nemlig grundstenene af det gamle Fakkebjerg Fyr, som er blevet nedrevet, fordi det var bygget alt for langt inde i landet. På landets sydøstspids rejstes i stedet det meget store Keldsnor Fyr helt ude ved roden af den smalle, stenede og sandede odde, som skiller noret fra havet. Jeg hører, at denne odde af befolkningen hernede kaldes Rat, et ældgammelt navn, som endnu ikke har fundet vej til noget kort. Havde det ikke været både rimeligere, nemmere og morsommere at opkalde fyret efter det: Rat Fyr.

Inden for en næsten cirkelformet bakkerække ligger det mærkelige øde nor med dets flade strand, et underligt uindbydende landskab, kold og trist.

På den øde tange, der er mager og grå som en bleget benrad, har man på den ene side det rolige nor, på den anden Østersøens tunge dønninger, der hæver og sænker sig som et åndende kæmpebryst. Af levende væsner så vi kun fugle derude, blandt andet en snes hejre, vistnok alle sammen nylig udvoksede unger, som stod rundt om på fladvandet i noret og fiskede. Her må utvivlsomt være en hejrekoloni i en af skovene i nærheden - i hvilken lykkedes det os ikke at få at vide. Desuden så vi blandt andet foruden et par strandbrokfugle en stor regnspove spadserende ved stranden, rimeligvis en, som har været anskudt eller på anden måde er blevet forhindret i at følge forårstrækket mod nord.

De flade strækninger omkring noret bærer en kreds af de sædvanlige isolerede bakkeknuder, således Follesbjerg, Kedelbjerg, Dovnsklint, Gustav Klint, en ubenævnt banke på Dimesodde, foruden tre svære bakker, der slutter cirklen i nord - alle med højder fra 20 til 28 meter, og stående i en kreds omkring det højere Fakkebjerg ligesom randstenene i en runddysse omkring gravkammeret. Et højst besynderligt land, hvis tilblivelseshistorie dog er åbenbar som siderne i en opslået bog.

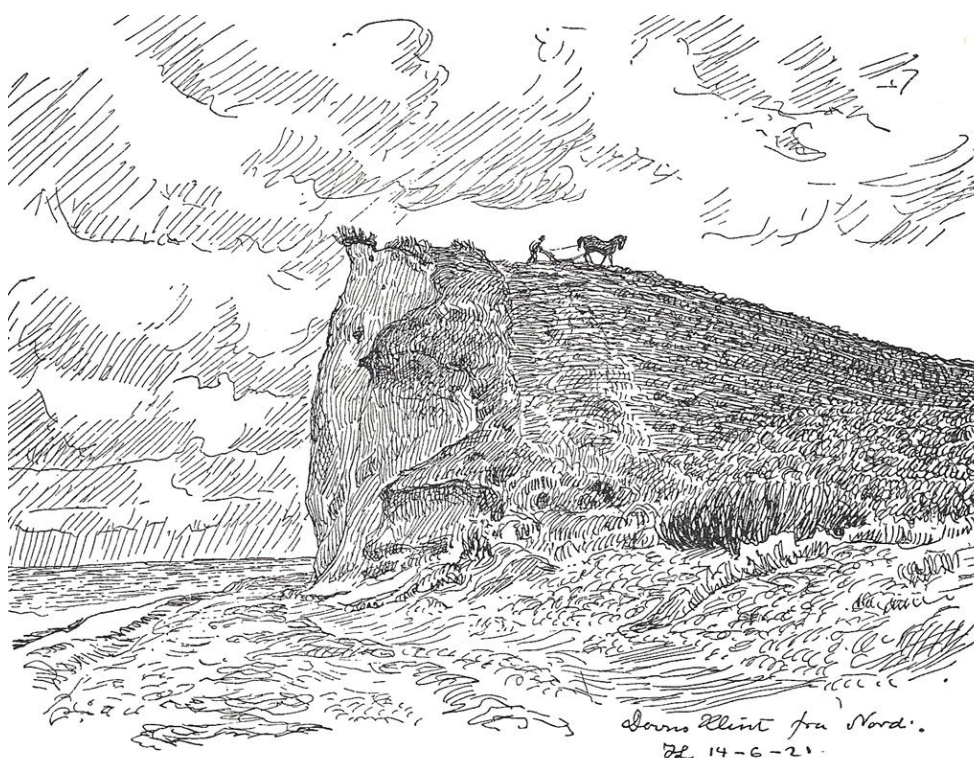
Langeland del 2

Odden langs norets sydside hen imod Dovnsklint er tæt dækket af umådelige mængder af rulle sten af stærkt regelmæssig, næsten kuglerund form og af en størrelse fra 2 - 3 til op mod 10 centimeters diameter. Disse sten finder stor anvendelse i porcelænsfabrikationen ved søndermalingen af porcelænsjorden, idet deres form og hårdhed, når de i kværnen blandes med denne, fremskynder processen; det materiale, hvoraf de består, skader ikke massen, selv om en smule af det blandes med denne. At der sker en større eksport her fra stedet vises ved at stenene på flere steder langs stranden er samlet i bunker, sorterede efter størrelse og farve.

Den kun 16 meter høje Dovnsklint er Langelands sydligste fremspring ud mod det åbne hav. Set østfra er det åbenbart, at denne knude oprindelig er en isoleret bakke ligesom alle de andre, men for halvdelen vedkommende er den nedbrudt og opslugt af storm og hav. Men den har ikke mistet humøret. Den gulhvide, næsten lodrette og svagt buede mur står frækt ud mod det bestandige truende hav. Det ser bogstaveligt ud, som om Langeland har knappet ned og viser sin bare popo ud mod Østersøen i en indbydende gebærde.

En plovmand og hans hest vandrer op og ned ad den stejle ryg, sindigt og træls opad, modstræbende og forsigtig nedad. Plovjernet har skåret sine furer lige ud til den yderste, skarpe rand, under hvilken hundrede af svalehuller er boret ind i sandet mellem de bløde lag.

Der er nogen galgenhumor i bankens gestus ud mod havet, omtrent som hvis en dødsdømt rækker næse mod det skafot, der snart skal besørge ham ind i evigheden. Thi om blot hundrede år vil Dovnsklint sandsynligvis være forsvundet i bølgerne. Og det er jo kun et par øjeblikke i forhold til den alder.

Dovnsklint fra Nord.
72 14-6-21

Klinten som Johannes Larsen så den 1921

Langeland del 2

Klinten 2012

Hvad den langelandske folketype angår, finder jeg, at den adskiller sig meget lidt fra den fynske og de omliggende småøers. Gennemgående er de måske mere lysblond, ja på øens nordlige halvdel har jeg i modsætning til den sydlige fundet noget af de mest lyshårede mennesker i landet. Eksempelvis skal jeg nævne, at jeg uden for en landsbyskole i et frikvarter så syv drenge siddende på rad på et dige med deres mellemhænder. De fem af dem var blåøjede og havde hår så lyst, at det næsten var hørfarvet; to undtagelser var rødhårede. Dette er kun et eksempel af mange, og når de rødhårede trækkes fra som internationalt fænomen, tyder det på, at befolkningen har bevaret en god del af sit nordiske racepræg, til trods for at øen fra de ældste tider har været berendt af alle mulige fremmede, lige fra venderkrigernes tid over svenskekrigen til englænderkrigen i begyndelsen af forrige århundrede, da 33.000 franskmænd og spaniere kom til landet under Bernadotte som vore allierede, og af hvilke en stor del, især spaniere, blev indkvarteret på Langeland. Heldigvis blev man fri for dem, da en engelsk flåde med Nelsons berømte "Victory" i spidsen kom og afhentede spanierne for at bringe dem hjem, hvor de hurtigt kom til at deltage i den spanske frihedskamp mod Napoleon. Ved den lejlighed indskibedes alene her fra øen 9.000 spanske soldater foruden deres fruentimmer og børn. Skønt de selv havde haft en forsyning af kvinder med sig, er der ingen tvivl om, at der blandt de 9.000 mand har været et ikke ringe procenttal, som er faldet for øens lyslokkede fristelser, og at dette i mange tilfælde har haft følger. Jeg tænker blandt andre på den lille Stine, som jeg mødte ved Andemose Knøs. Men måske er hun en lille vendisk djævlaunge, hvem ved?

Den unge langelandske kvindetype - eller rettere pigetype - er ligesom den fynske henrivende, lys, let, slank og fin, gyldenhåret og med den lette rødmen på kinderne, som er den lyse nordiske races kendetegn. Undtagelser herfra dannes mest af den mængde rødhårede, som alle har den karakteristiske blege, undertiden næsten farveløse, fregnede hud. Jeg gjorde mig til opgave at optælle alle disse røde undtagelser, som jeg tilfældigvis mødte på min færd over øen, og kom op på det forrygende antal af over halvfjerds af begge køn! En enkelt dag talte jeg på en cykeltur ad vejen mellem Skrøbelev og Tullebølle og i disses byers gader ikke mindre end elleve. Det er især den lyserøde hårfarve, nærmere bestemt som friske hestepærer - en dårlig sammenligning, hvad det stoflige angår, men farven stemmer. Kun et par mørkerøde

Langeland del 2

fandtes i hele denne hob. Smukke er de næsten alle sammen, især de lyshårede pigebørn. Så lyse kan de være, at deres hoved set bagfra kan minde om en ten med hør på.

På den sydlige del af øen bliver dette forhold sjældnere, og det er muligt, at en vendisk indblanding her gør sig gældende.

Langeland har rimeligvis i flere århundrede, ligesom næsten alle vore sydlige øer, været hundsk plaget af venderne. Lige fra det 5. århundrede til Svend Estridsens tid i midten af det 11. berettes om deres plyndringstogter. Først Knud den Hellige og Erik Ejegod har til trods for deres fromme navne, kunnet tærskes dem væk; men allerede under kong Niels tog deres røverier igen overhånd. Efter at Knud Lavard, som slog venderne eftertrykkeligt og i 1130 kronedes til deres konge, var dræbt ved Haraldsted, blev landet trindt om i lange tider et værdiløst bytte for sørøvernes skarer. Saxo beretter, at på hans tid var blandt andet øerne syd for Fyn næsten fuldkommen folketomme på grund af plyndringerne, hvorefter venderne selv bosatte sig på dem og dannede kolonier. Flere bynavne, især på Falster, er af vendisk oprindelse. Men også langelske stednavne, således f. eks Pusseløkke, af (Putze), Lidsemose (Litze) og Korsebølle (Coltze) - sammenlign Korselitze på Falster - må ligesom Bagenkop uden tvivl udledes fra det vendiske sprog. Et gavebrev blev, så sent som i 1395, udstedt til Stoense Kirke af en vis Niels Buze, som boede på øen, og hvis efternavn er et vendisk slægtsnavn.

Bagenkop skal have haft saltboder - som dog sandsynligvis først er anlagt senere af lübeckerne - udpeges hos Tarp og i andre historiske - topografiske værker som rummende en befolkning, der endnu af fysiognomi er vendisk præget. Under mit besøg på stedet fandt jeg dog ikke det ringeste, som kunne bekræfte denne påstand. Af ydre er beboerne her ikke forskellige fra befolkningstypen andre steder på øen.

Bagenkop er med undtagelse af tre - fire gamle gårde og huse helt ny og naturligvis skrækkindjagende, en mængde bygninger er af grå cementsten med skrigende anilinrøde tagsten. Også dens kirke er grim, mens den imponerende store skole, som også er ny, er ganske smuk. - Stranden er meget barsk, en udpræget vestkyststrand med klinter, hvis stærkt foldede lag er meget stenblandede. Ved havets angreb er store dele af klinterne raslet ned, men grus og ler er vasket bort, og kun nøgne rullesten er tilbage; de dækker kysten vidt og bredt.

Særlig i klinterne ved Dimesodde syd for byen er lagdelingen stærkt synlig. Blå, gule og gråblå striber, de sidste moræneler med uhyre mængder af iblandede sten og af meget uregelmæssig tykkelse, går i bølger over og under hinanden. Det er ikke de samme aflejringer som ved den tidligere omtalte Ristinge Klint; cyprina - ler findes for eksempel ikke her; men klinten med dens ikke ringe højde på 21 meter og med dens mange brogede farver ud mod det friske, åbne hav er af stor skønhed.

I øvrigt er landet omkring Bagenkop overordentlig lavt, og både kysten og byen har ofte lidt voldsomt under havets angreb ved storm og højvande. Under den stærke storm den 31. december 1914 var Bagenkop oversvømmet, så både kunne ro langt op i byens gader, og folk stod i vand til knæene og bagte æbleskiver til nytårsaften. Så roligt tager man en stormflod på de kanter.

Men her findes endnu folk på stedet, som mindes katastrofen den 13. november 1872 og kan berette om den. Ved den lejlighed var æbleskivepanderne ikke i brug!

Langeland del 2

Jeg besøger et par gamle fiskere i byen, den 64-årige Rasmus Petersen og hans seks år ældre broder, der som unge mennesker på henholdsvis 15 og 21 år oplevede den store stormflod, som ramte alle vore sydlige øer lige fra Falster og Lolland og Sydlangeland til øerne inde i det fynske øhav. Årsagen til dens voldsomhed lå i, at en storm, som havde raset i flere dage fra vest og nordvest, pludselig sprang om og blev en orkan fra nordøst. Mens den første havde drevet vandet fra Vesterhavet og Kattegat ned midt syd gennem bælteerne, bragte den anden en springflod ind fra Østersøen, og virkningen af dem begge nåede samtidig vore øer. Vandstanden nåede en højde af omtrent 4 meter over dagligt vande, samtidig med at stormen rejste søen i al dens væld. Rundt omkring, især på de sydlige kyster, blev det en katastrofe, som ikke har noget sidestykke i vor kystbefolknings historie. Tabet af menneskeliv blev forbavsende ringe takket være denne befolknings næsten utrolige ro og overlegenhed i faren og kendskabet til de elementer, som den året rundt med list og lempe må lokke sin føde fra.

Ved det nærliggende Marstal, hvor en mængde fartøjer lå opankrede på reden, søgte man inde fra havnen midt under uvejret at komme med både ud til skibene for at sænke dem, så de ikke skulle drive bort. Men ved hvert af disse hyppigt gentagne forsøg blev jollerne af storm og sø kastet højt op på land, og 26 store fartøjer, som lå derude, strandede uhjælpeligt inde på kysten.

Øjenvidner kunne berette, at en skonnert drev op og stod og huggede mod Hans Christensens hus helt oppe i Havnegade, og at en jagt efter stormen stod midt i en af byens haver, en anden oppe på bymarken. Da uvejret og højvandet var forbi, var alt kaos; alle mulige ting lå mellem hinanden, skibe både, vragestykker, ødelagte og sammensunkne huse, bohaver og madvarer. - Skaden alene på skibene her vurderedes til 70.000 kr., en uhyre sum i hine tider for den fattige sømandsbefolkning.

Hvordan uvejrets raseri gik ud over de mange lave småøer og holme, af hvilke enkelte kun rummede et par familier, har jeg gjort rede for i De danskes Øer. Skønt ganske uforberedte mødte disse mennesker katastrofen med en fatning og et heltemod, som søger sin lige.

Se også beretning om Stormfloden 1872 på: <http://www.chr4.dk/index.php/acton-friis>

Også her i Bagenkop gik det hårdt til. Rasmus Petersen og hans broder kan snakke med om det. Den første fortæller livfuldt og malende om deres oplevelser, mens den ældre broder sidder og nusler med reparation af deres fiskenet og mest er tilhører; kun en gang imellem griber han ind i samtalen for at forstærke et eller andet udtryk med ord og gestus. - Under stormen drev deres faders jagt efter at være løsrevet fra sine fortøjninger ved bolværket over mod havnens modsatte side, hvor den utvivlsomt ville være blevet smadret til pindebrænde. Men det lykkedes faderen og sønnerne og et par andre mænd at få denne og endnu en løsreven skude fortøjede ved et anker og et dræg midt i havnen, så de holdt stormen og søen ud. En tredje jagt slap derimod fra dem med hele dens besætning om bord. Den tørnede voldsomt med forstavnen imod bolværket i havnens læside lige neden for Rasmus Petersens hus, hvorpå den svingede med agterstavnen rundt for vejret og kom til at ligge et øjeblik med bredsiden mod bolværket. I samme nu styrtede en mængde fiskere til for at stoppe den, men forsøget glippede. Med voldsom kraft greb stormen den på ny og drev den ud af havneindløbet - den gik til Fredericia med hele besætningen i behold!

Grunden om huset, hvori Rasmus Petersens familie boede, blev af floden forvandlet til en ø, der kun havde en ganske smal forbindelse med landet. Lige i nærheden lå på en anden, nydannet ø et lille hus, hvori der - boede to enlige, gamle mennesker, af hvilke manden lå til sengs. Da de fleste småbåde i havnen var drevet

Langeland del 2

af med vejret, lykkedes det først langt om længe at komme over til de nødstedte folk - og da man kom ind til dem, stod vandet så højt i stuen, at det nåede op over maven på den gamle mand. De blev begge to bjergede, men den syge døde dagen efter af strabadserne. En anden mand gik væk under forsøg på at ro med en jolle over det oversvømmede nor i nærheden af dæmningen.

På prent at give et nogenlunde godt indtryk af Rasmus Petersens fremstilling af disse begivenheder er umuligt. Man savner hans malende gestus og hans blik med de livlige, næsten stikkende øjekast, når han under beskrivelsen pegede i retning af de steder, hvor begivenhederne fandt sted. De to gamle er mærkelige rappe folk, deres bevægelser mærkelig fremmedartede, deres tale hurtig og levende, næsten fanatisk i tonefald og udtryksform - fjern fra den langelske dræven og langsomhed.

Lærer Petersen fra Bagenkop, som har været i mange år på stedet, og som venligt havde tilbudt at være min fører gennem byen, fremsatte som sin overbevisning, at disse Bagenkopfiskere så godt som alle i væsen og tale er anderledes end deres landsmænd på øen.

Medens jeg som sagt ikke fandt spor af fremmedartethed i befolkningens fysiognomier her, er det muligt, at denne raskhed og pågåenhed, som præger Bagenkopfiskerne og er ham egen, kan være et levn fra den vendiske raceblanding. Der er noget næsten tateragtigt over hans væsen, som minder mig i høj grad om de sidste natmandsfolk, jeg har truffet i Jylland. Som fiskere skal de være et forvovent folkefærd - og under deres bestandige, århundredgamle færden på den vide Østersø, som var deres forfædres tumleplads, har de kunnet bevare de bedste egenskaber, som et havsøgende folk har brug for.

I sit værk *Topographie over Øen Langeland* (18130) giver J. N. Lange en omhyggelig beskrivelse af øens landskab, hvori også han fremhæver de store forskelligheder mellem øens nordlige og sydlige del. Blandt andet siger han, at "i et Strøg paa halvanden Mil paa Sydsiden spejder Vandrers Øje forgæves efter Skov, medens Nordlandet er dækket af store Skovstrækninger". De største af skovene er dem ved Hov, Tranekær, Fårevejle og Broløkke. Han frydes over de veldyrkede haver og marker og over vejsidernes frodige bevoksning af hindbær-, blåbær- og brombærbuske. Han nævner øens rige vildtbestand af hjorte, rådyr, harer, ræve, mårer og grævlinger, og mellem fuglevildtet blandt andet svaner, snepper, vagtler og kramsfugle foruden ørne, falke og høge. Blandt øens landskabelige herligheder opholder han sig ved dens femten herregårde, hvoraf fem "komplette", nemlig Tranekær, Fårevejle, Hjortholm, Steensgård og Nedergård, samt de ti "ukomplette", Skovsbo, Skovsgård, Biskoptorp, Lykkesholm, Broløkke, Holmegård, Nygård, Egeløkke, Møllegård og Søvertorp.

Over alt, hvad der møder hans øje, udtrykker han sig med begejstring. Her er intet af den pessimisme, som giver sig udtryk hos præsten i Snøde, der i L. M. Wedels *Indenlandske Reyse* i 1799 - 1804 skaffer sig luft i denne tirade: "-- her er Grævlingen, der efter Sigende har ødelagt Pindsvinene, som fortærede tilforn Mark-Sneglene, som nu vimler på Agrene og gøre betydelig Skade på Vintersæden, især Rugen, saa intet bliver Tilbage." (!)

Man ser for sig en ø, hvor næsten alt levende har ædt hinanden, og som til sidst kun er befolket med grævling. Så galt er det dog ikke gået.

Men Langes begejstring holder sig ikke, når han kommer til omtalen af befolkningen, især af dennes væsen og karakter. Ganske vist, siger han, er de "industrielle og tjenstlige, især i den nordlige Del, og i Besiddelse af meget stor Gæstfrihed". Men med de rige indbyggere på sydlandet står det rent galt til. De parrer disse

Langeland del 2

dyder med store laster; "luksuøst Levned med Kaffe 3 - 4 Gange daglig og anden Overdaadighed." Må man ikke forse sig?

Men det bliver meget værre. Han beskylder beboerne for at "Tyveri, Løgn og Bagtalelse gaa meget i Svang her, og da alle kjende hinanden give disse Egenskaber Anledning til megen Strid og Fjendskab". Desuden er de overordentlig overtroiske. - Undertiden finder man hos dem tilbøjelighed til at ville gøre sig lystig over fremmede, hvad de hyppigt kommer galt af sted med, da de selv er meget klodsede. Deres tale er langsom og drævende, så at man næppe kan forstå hvad de siger. Mange ord bliver kun halvt udtalte, og af en mængde præpositioner udelades begyndelseskonsonanten. Han tilføjer at "de som er udenfor Bondestanden tale tværtimod overordentlig hurtigt".

Men den ovennævnte beskrivelse af befolkningens karakter svækkes betydeligt ved den måde, hvorpå hele beretningen slutter:

"Hermed ender jeg Langelands Beskrivelse, et Land, der formedelst sin Skjønhed maa tiltrække sig alles Opmærksomhed. - Herres Velsignelse svæve over Landet. Fred og Lykke stedse hos Indbyggerne. Jorden give rigelig Afgrøde, og med hver Dag tiltage de fornøiede Indbyggers Munterhed og Tilfredshed!!"

De to udråbstegn er forfatterens egne. Han synes at have været en bold for skiftende stemninger.

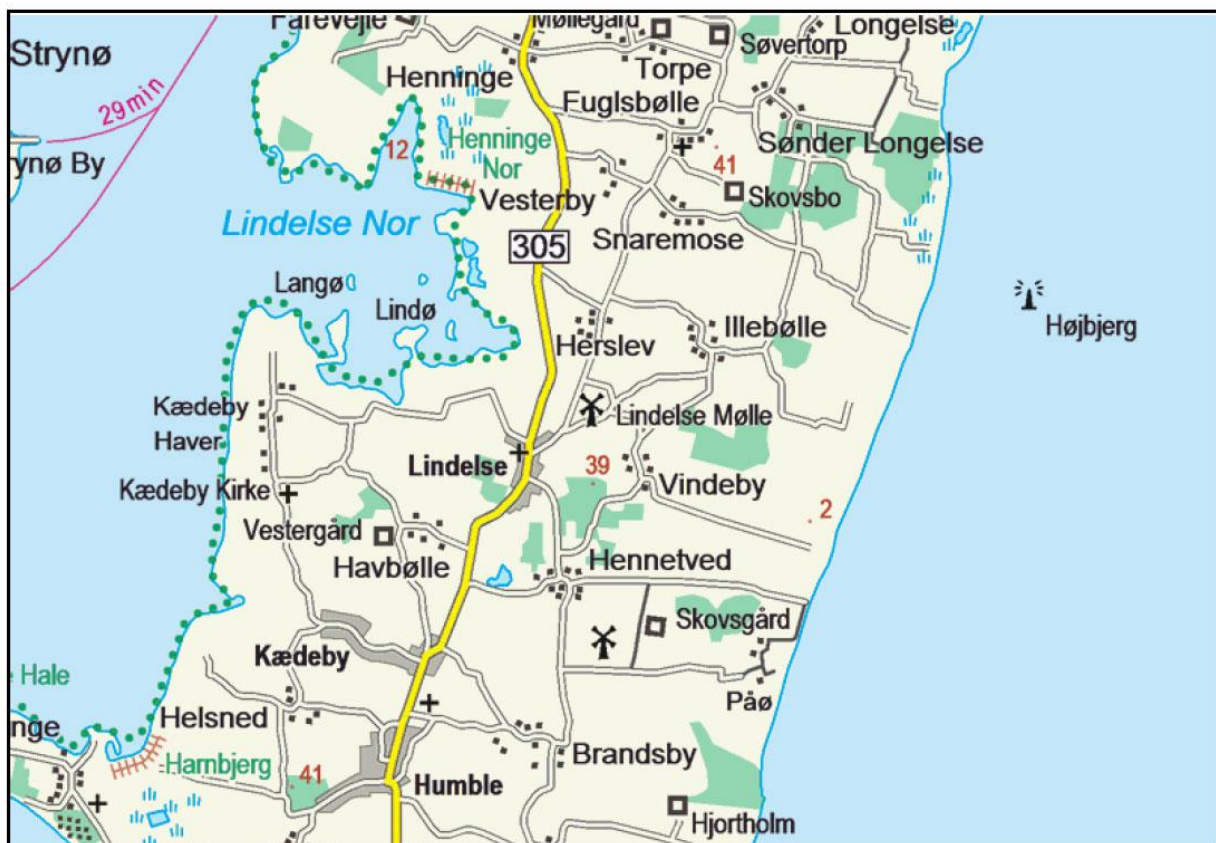
Til sin liste over de lavere dyreformer på øen, hvor der findes hvepse, gedehamse, snoge, firben, stålorme og hugorme, føjer han også blodiglen. Den sidste har jeg kun truffet i enkelte af øens kroer, hvor den lejlighedsvis optrådte i form af en regning på en uhyre beskeden frokost til Johannes Larsen og mig selv. Men under denne form er det lille dyr stærkt udbredt overalt i vort land, og i øjeblikket lever det i håbet om, at turistpropagandaen skal skaffe det en længe tiltrængt afveksling i føden i form af udlændinge.

Vi overnattede en ekelt gang i Bagenkop Kro, hvor vi spiste fortrinligt til rimelige priser. Men på grund af den alt for bløde seng, der holdt mig krumslutter hele natten, sov jeg kun lidt. Dette var heldigt, for hen på natten blev jeg opmærksom på en besynderlig lyd, som snart syntes at komme fra det nære gadekær, snart nede fra husets kælderetage, og snart oppe fra selve den lyse sommerhimmel. Det var en staccato fløjtelyd, en kort strofe omtrent som lu-lu-lu-lu.lylyly - med en lille stigning i intervallerne og et accelerando hen imod slutningen. Fra en enkelt stemme til at begynde med nåede det til sidst at blive et mægtigt kor, men bestandig douce; den lyse sang syntes til sidst at komme fra alle sider på en gang, og den havde alle sommernattens stemninger i sig. Det var, som om stjernerne dryppede toner ned på jorden.

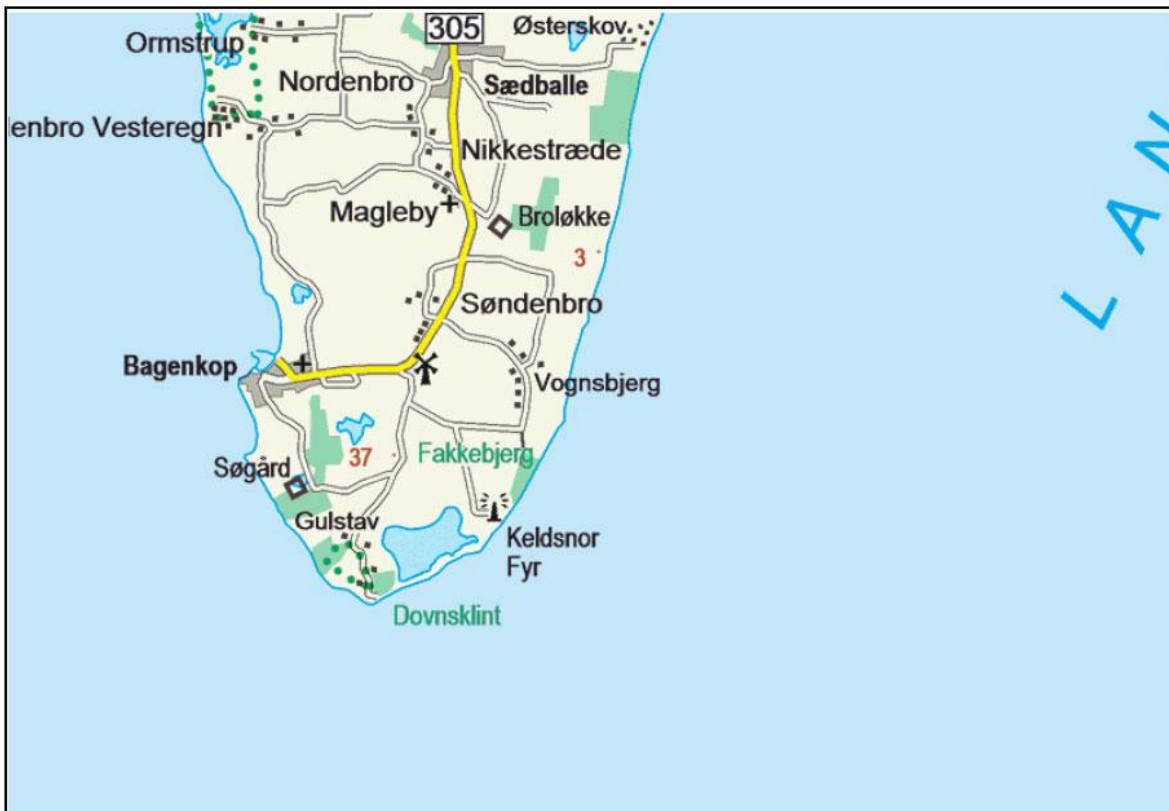
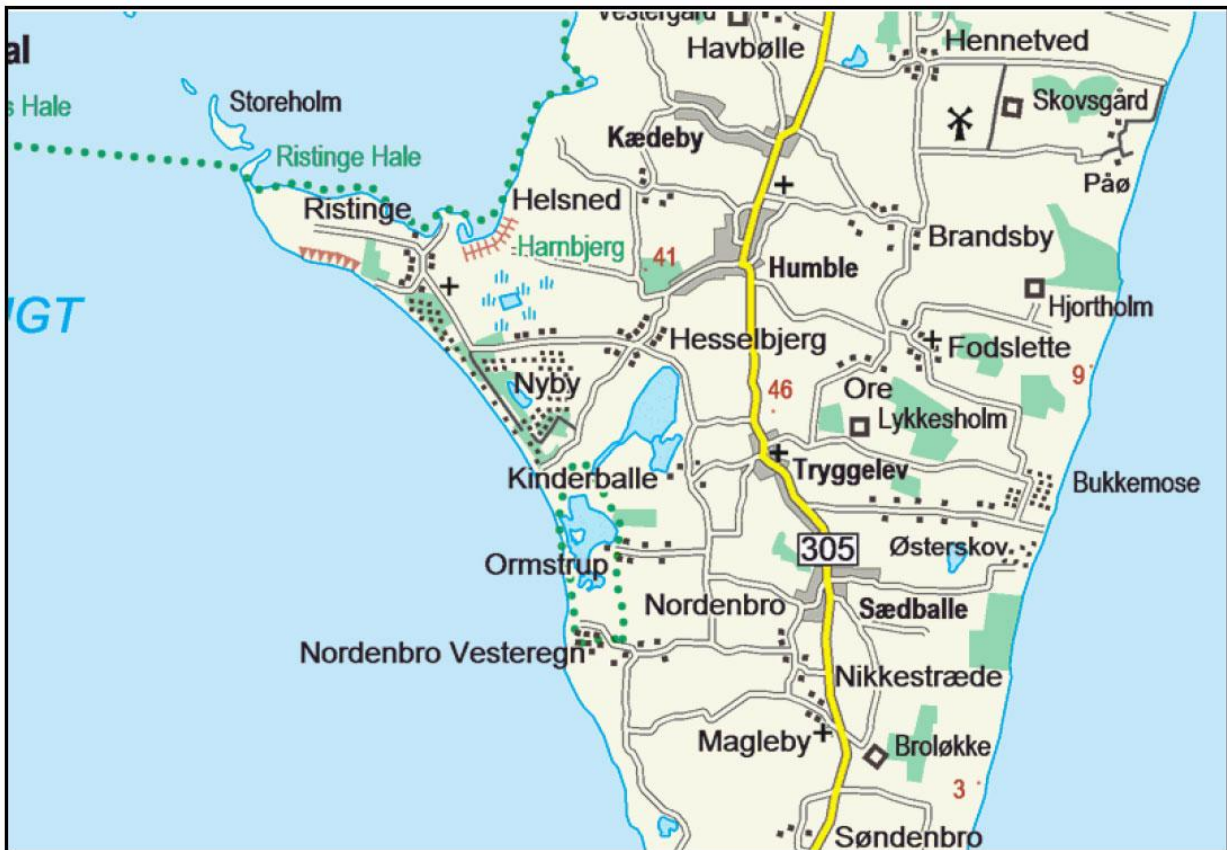
Men nu vidste jeg, at jeg kunne føje den sjældne grønbrogede tudse til listen over øens dyr.

Johannes Larsen, som ikke ville tro mig, overbeviste jeg først året efter, da vi havde den samme oplevelse i Bese på Samsø, hvor han de følgende morgen fangede flere af de små spillemænd i byens gadekær.

Langeland del 2

Langeland del 2

Langeland del 2